

Ольга КЕВЕШЛИГЕТИ,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри філології
Східноєвропейського слов'янського університету
(Україна, Ужгород) olga_vili@mail.ru

МІФОСВІТ ХРИСТИНИ КЕРИТИ У ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ «БЕРЕЗНЕВІ ЗАРУЧИНИ»

У статті здійснена спроба простежити міфосвіт Христини Керити у збірці «Березневі заручини», систему образів (язичницьких, християнських), символіку, пов'язаних із стихіями рідної землі, води, вогню, повітря тощо. У роботі аргументується думка, що коріння архетипових образів авторки є в українській культурі. Доведено, що засвоєння принципів міфотворення дозволило поетесі на широкому тлі української, світової міфології яскравіше окреслити українську міфологічну картину світу.

Ключові слова: міф, міфопоетика, архетип, символ, міфологема, першообраз.

Лит. 7.

Olga KEVESHLIHETI,

PhD in Philology, Associate Professor of Philology
Eastern Slavic University
(Ukraine, Uzhhorod) olga_vili@mail.ru

THE MYTHOLOGICAL WORLD OF KHRYSTYNA KERITA IN THE POETRY COLLECTION «THE MARCH ENGAGEMENT»

The article is an attempt to trace the mythological world of Khrystyna Keryta in the book «The March engagement», system of images (pagan and Christian), as well as symbolism connected with rudiments of the native land, water, fire, air and so on. The opinion is argued in the paper that the roots of the author's archetypal images is in the Ukrainian culture. Mastering principles of mythologic formation allowed the author to outline Ukrainian mythological world picture against world and Ukrainian mythology.

Key words: myth, poetics, archetype, symbol, archetypal image, archetypes.

Ref. 7.

Ольга КЕВЕШЛИГЕТИ,

кандидат филологических наук, доцент кафедры филологии
Восточноевропейского славянского университета
(Украина, Ужгород) olga_vili@mail.ru

МИФОМИР КРИСТИНЫ КЕРИТЫ В ПОЭТИЧЕСКОМ СБОРНИКЕ «МАРТОВСКИЕ ПОМОЛВКИ»

В статье предпринята попытка проследить мифомир Кристины Кериты в сборнике «Мартовские помолвки», систему образов (языческих, христианских), символику, связанных со стихиями родной земли, воды, огня, воздуха и т. п. В работе аргументируется мнение, что корни архетипических образов авторки – в украинской культуре. Доказано, что усвоение принципов мифотворчества позволило поэтессе на широком фоне украинской, мировой мифологией ярче обрисовать украинскую мифологическую картину мира.

Ключевые слова: миф, міфопоетика, архетип, символ, архетипический образ, міфологема, первообраз.

Лит. 7.

Постановка проблеми. Відомо, що українську міфологію можна проілюструвати за допомогою міфологем: вірувань, уявлень, ритуальних дійств, фольклорних архаїчних сюжетів, архетипів. Завдяки сакральним символічним діям архетипових образів колективного підсвідомого у ліриці, українська письменниця Закарпаття Христини Керита (1955 р. н.) з с. Драгово (Хустщина), авторка збірок «Березневі заручини», «Чекання дива», «Одкровення», «На руїнах храму», «Вибрані», «У долонях світанку», також повертала читача до ідеальних першопочатків, своєрідно осмислила у своїй поетичній творчості найдавнішу красу прадавніх мікро- і макросвітів, єдність природних прастихій, тривання буття.

Аналіз досліджень. Методологічну основу дослідження склали літературознавчі праці В. Барчан (виявила органічне поєднання Х. Керитою суто жіночої і суто закарпатської ментальності ознак світосприйняття, індивідуалізовану метафоричну форму, яскраву кольористичну гаму [1, 8]), В. Басараб (простежив: слова «світання», «ранок», «роса» розсипані в її першій книжці рясніше за «зорі»). Це мить, коли все ще «в полоні передранніх видив», лише «тремтить на віях синява ранкова» [2, 3]; народження – це рух, і наскрізним образом закономірно виступає вітер із поширеними образами птахів, а ще більше – крил, долонь (обпечених сонцем, осінньою ватрою, – бо то й осінь «полум'я в долонях принесла» [2, 4–6]), Н. С. Ференц (спостерегла сприйняття світу через призму любові до Карпат у ранніх віршах, тонкий ліризм, щирю безпосередність, уміння «знайти свій ліричний сюжет і свій образ» [7, 175], наповненість поезії тонами, напівтонами; спільність духовно-естетичних орієнтацій Х. Керити з лірикою Б.-І. Антонича і В. Свідзинського» [7, 161]). У статті спираємося на розробки визначних теоретиків міфу як вічно живої сутності: О. Потебні, К. Юнга, Ф. Ніцше, І. Нечуя-Левицького, М. Костомарова.

Оскільки дослідники творчості Христини Керити приділили мало уваги актуальній проблемі міфотворення, ми спробуємо чи не вперше простежити його особливості у художньому світі української поетеси крізь призму збірки «Березневі заручини».

Мета дослідження – обґрунтувати український характер міфосвіту поезії Х. Керити, відновлюваного на базі художньо переосмислених фольклорно-міфологічних пластів української культури та естетичної традиції. Реалізація мети передбачає розв'язання таких *завдань*: 1) визначити ознаки художнього міфологізму поетеси; 2) розглянути астральну і земну символіку в структурі українського язичницького космогонічного міфу; 3) розкрити поетичний міфосвіт Х. Керити з позицій міфу першопочатків і кінця як універсальної структури, в якій співіснують язичницька та християнська моделі світобудови.

Об'єктом дослідження є поезія збірки «Березневі заручини» (містить зачин, кульмінацію, завершена поемою «Тисяча друга ніч» (в останній – порушена тема переслідування любові, її сила і вічність)) як джерело міфопоетичного ліричного імпресіонізму. Предмет дослідження – унікальний цілісний міфосвіт поезії Х. Керити. У дослідженні послуговуємося герменевтичним методом (завдяки ньому можна простежити різні значення образу, максимально наблизитися до осягнення художньої цілісності авторського тексту) та структурно-функціональним методом (для з'ясування способів оновлення змісту міфологем, пов'язаних у цілісному поетичному міфосвіті авторки).

Виклад основного матеріалу. У міфосвіті Христини Керити знаходимо відгомін язичницького світовідчуття, людина є часткою Всесвіту, створеного Богом, єдність

фольклорно-міфологічних, релігійно-мистецьких ознак світогляду українців. Через художні образи поетичної міфотворчості пізнаємо багатство національного довкілля, сповненого сакральності світобудови, символів, ритуалів, обрядів. Вже з першої збірки бачимо спробу авторки повернути читача до язичницьких коренів національної традиції, що зв'язані з християнством, і підвищити духовний рівень, протидіяти занепаду національної свідомості, завдяки художній інтерпретації світовідчуття своєї нації, подати своє бачення української міфологічної картини світу.

На композиційному рівні в її збірці язичницька космогонічна модель світобудови зв'язана з християнським уявленням про апокаліптичне прямування людства до цивілізації, що досі не вивчалася.

Міфопоетична концепція цілісної світобудови Х. Керити містить світотворчі цикли, образи стихій, першоелементи, органічно поєднує астральну символіку із землеклонськими мотивами, пов'язаними з образом прадерава. Вона – митець із розвиненим інтуїтивним національним поетичним міфосвітом.

Назва «Березневі заручини», очевидно, не випадково містить образ заручин (міцний зв'язок із народними звичаями заручин як вагомої частини т. зв. «весільного поїзда», в українців заручинами скріплювали офіційно серця закоханих). Березень – початок пробудження у природі, житті людей, перший місяць весни, що приносить в уяві авторки тільки щастя.

Відомо, що у Карпатах ритуал заручин (заклучного етапу сватання) здійснювала мати дівчини: вона обсіпала молодих пшеницею та білою вовною і подавала їм мед, котрий символізував єдність молодих та їхніх родичів. Крім цього, на ознаку того, що дівчина й хлопець засватані, вони отримували певні атрибути: наречений – барвінкову квітку, наречена – червону стрічку у косах або квітку (на Буковині – траву). У західних районах більш поширеними були вінки, їх плели у так звані барвінкові дні. На Гуцульщині вінок змащували медом і вкривали позолотою. Закономірними у поетичному циклі «Травневе повернення» зі збірки «Березневі заручини» є образи зеленого *лошати*, зеленої *пісні*, яка чувається у клекоті *дощу*, майбутнього рясного зеленого *жита*, розплетених *трає* і зелених *верб*, які виграють весільну, коли *весна* танцює з *березнем* заручини.

В основі образу світу української національної міфології наявний культ астральної тріади і святої рідної землі («зелене *царство* сосен і ялин»), які поєднані вертикально світового дерева. Відповідниками прадерава у міфосвіті Х. Керити є образи гір, рідше могили (мати («од *вітпу* крила просить»), щоб «глянути на той полин, де син поліг у гаслі *роси*») («Материнська чекання»)).

Авторка обожає рідні гори: «Щаслива я, *Карпати*, бо ви є, Бо зупиняєте *вітпу* холодні, Бо *сонце* із плеча вам устає І подає поволи у долоні!» [4, 1]. Для неї «Таїнство гір – це цілий світ зі своїми законами, зі своєю магією, красою та неповторністю... Оскільки ми живемо серед цієї краси, то повинні вчитись жити у гармонії з Природою» [5, 6]. На образно-символічному рівні бачимо: в її поетичному міфі першопчатки, кінець оновлення й руйнування світу зв'язані з першостіхіяма води, вогню. Мотив весняного відродження – відновлення світу з архетиповими образами сонця.

Збірку розпочинає вірш «Будували оселю», що є даниною часові, де згадані поняття «соціалізм», «проект Леніна». Однак далі натрапляємо на унікальні художні твори, що є доказом формування світосприйняття поетеси. У пейзажній замальовці «Йшов до обрїю *день* та й приліг у столочених травах», написаній анапестом, сповненої оптимістичної настроєвості, авторка опоетизовує гармонійний стан природи

через образи дня і ночі. Вона обирає топас не міста, а села, персоніфікуючи його («задрімали натруджені села» [3, 8]. Лірична героїня споглядає мить короткочасної зміни дня ніччю (використана також персоніфікація) і проєктує її на фон вічності («час у ту мить щось велике і добре творив» [3, 8]. Образ часу часто був присутнім у письменників-традиціоналістів, шістдесятників Л. Костенко, закарпатця П. Скунця (вводили його до своїх творів з метою показати вічність і тлінність у житті, невмирущість і короткочасність у мистецтві).

Образ місяця, сповнений містики, є характерним для усної народної творчості, поетів-символістів (П. Тичини), однак, на нашу думку, Х. Керита по-новому осмислює його і знов-таки через залучення часового відношення:

Йшов до обрію день та й приліг у столочених травах
З чорним кужелем ніч примостилаь на теплій землі,
Бродить місяць рудий в спопелілих дочасно загровах,
Залишає примарні сліди на п'янкуму зелі [3, 8].

Вдало, на нашу думку, підбрала поетеса і кольорову гаму, при чому поєднала діяльність зорових образів із народним мистецтвом (ткацтвом) та віруванням греків (Аріадна – міфологічний образ, внучка сонця Геліоса, жриця, богиня). «Ниткою Аріадни» називають спосіб, що допомагає розв'язати якесь важке питання, вийти зі скрутного становища. Звідси у переносному значенні – порятунок. В її уяві по-новому постає ніч, авторка бачить її не традиційно сумною, а, навпаки, радісною, просвітленою, щасливою: «З чорним кужелем ніч, а якась вона світла, / весела, / Аріаднина нитка – кудись у поля, у бори» [3, 8].

У поезії «Село, моє село заснуло...» майстер слова використовує прийом фантазмагорії (сну) вільного села з «руками-вулицями» (цей образ порівнює з дитиною), покровителькою якого є кучерява гора (асоціація з рідною матір'ю, котра «його сон чатує, Відганяє тривогу від личка, Колискову співає» [3, 8].

Логічним продовженням мотиву попереднього вірша є поезія «Був день як джбан з пахучою водою», написана хореем. На зміну ночі постав день, порівнюваний авторкою з «джбаном з пахучою водою». Х. Керита метафоризує («черешня серця» [3, 9], серце розглядає як мірило душі ліричної героїні, її духовне осердя (тут світосприйняття митця-жінки близьке до філософії кордоцентризму Г.Сковороди, що сповідував ідею «сродної» праці). Подаємо перелік образів, задіяних у збірці «Березневі заручини».

Земля має «гарячі скроні», «дихає повно і спрагло... Кружляє, сміється і бавиться», «заколясе, зігріє мене, Заспіває притишено, мов над дитиною», «А у вікні – маленький кусень світу»; поле – «І простуджено стогнуть поля»; село розметало у сні «руки-вулиці, як дитя», що набігалося за день і задумливо поклато голову на коліна кучерявій горі. Гора одганяє тривогу од личка і співає, як мати, колискову («Село моє заснуло»).

Небо – «І дощем прибитий сірий небокрай», «Думки, мов птахи, – ув осінне небо», «І тайнами небачених країн Ясніло небо, мов шатро еміра».

Вітер – «листя пожухле збурих Й виграє у вузьких димарях Свої відьомські каламбури, «білі вальси виграва», «повітруль ганяє», «Уже на віщих струнах верб Нам ... виграє весільну», «І збиває теплий вітер З обважнілих яблунь роси», «Розпинає хату сім вітрів, Сім надій, щоб ти мене зустрів».

Вогонь:

Сонце – «Піднімає сонце вривень віч Варта на порозі», «мов яблуко стигле, – в землі».

Місяць – «Бродить місяць рудий в спопелілих дочасно загравах», «місяцеве чоло», «зачепивсь за явори»; «молодик завис, як серп».

Зірки – «зірками бризкало навколо хаги», «Котились зорі в сиві полини, Ключали їх великі дві жар-птиці»; зоря – «Ще й сипалися зорі із Ковша І десь аж за екватором зникали».

Блискавка – «Непокірно і лунко рвались ниті тугих блискавиць».

Вода:

Дош – «дош у вікна сивим смутком б'є», «Пов'язали хустини липам Запізнілі осінні дощі», «Злодійкувато уночі гроза долину молотила, / І вістря блискавок тупила / В ріллі похилому плечі. / І реготала, веселилась / і бавилася досхочу, / А вранці на вербу схилилась, / Та й затремтіла од плачу».

Туман – «Пропях медами», «рясні жита сповив», «теплыми дощами снів»; «А тумани світанкові – Мов дівочі білі сні».

Мороз («Лиш мороз приведе все на лад».

Грім («Зріють світанком раннім /Громи понад сивим кленом. /Громи визрівають зрання /Понад моїм чеканням – /Понад моїми болями /Зріють громи сивочолії» [3, с.25]; («Гримотіли громи, / наче мамині сиві кросна»).

Гроза – «Злодійкувато уночі / Гроза долину молотила, / І вістря блискавок тупила / В ріллі похилому плечі. / ... А вранці на вербу схилилась, / Там затремтіла од плачу» .

Краплини після нічної грози «мелодію пробудну ткали».

В е с н а – ворожка (наворожила ліричній героїні коріння («Любові»)). вона – свято надій, «танцює з березнем заручини» («Травневі повернення»).

Л і т о («Спливло чеканням понад полем літо»).

Літня днина («Білим лебедем летіла днина»), чи джбаном з пахучою водою («Був день, як джбан з пахучою водою»); цимбали співом сповіщали землю про «велике народження» літа).

О с і н ь («З гір спустилась ... до села, Полум'я в долонях принесла», має «гаряче листя», що «Пече долоні», «Швидка, як полум'я, гінка, ... Красуна у вогняному вінку»; «Тиха осінь сльозиною впала до ніг»; холодні осінні дощі, простуджений стогін полів, відьомські каламбури у вузьких димарях нагадують, що невдовзі мороз приведе все в лад і «грудень ударить у вікна» («Пов'язали хустини – липам»); рання осінь – красуна у весняному вінку («Швидку, як полум'я, у гінку»)).

Червень («На межі весни і літа Червень грає стоголосо»),

Листопад («Плаче, журиться листопад Над недовгим своїм віком»).

Грудень («Скоро грудень ударить у вікна»).

Т о п о с: день («Хитався день в шумливим верховітті, Далекий обрій падав і горів Великими і голубими квітами»); ранок («Світ вранішній, білий, як те немовля», «Білим лебедем летіла днина», «рань за вікнами колише», «Жмуток світла скаламутив ніч»); ніч («материнно прихилила неба», «підперла нашу стріху, В небо зирить темним оком»); вечір («синє древо вечора росло, у «сорочці із туманів»).

Д е р е в а: сосна («Сосни у білі світання Зорі несуть на раменах»); ясен («Скрипить тужливо ... Спросоння»); верба («Вже осеніють верби на вітрах», «Сльозинки рясно лопотіли, / Мелодію пробудну ткали, / Щоб на гнучкім вербовім тілі / Продовжитись листками», «нахилившись до води, Ховала в сутінках зелені лиця»); липа («вночі Тягне віти промерзлі до шибки»).

Інші образи-символи: жоржина («Я хотіла би знов народитись жоржиною...»), сон («Із місяцевого чола Злітають сні прозорим дивом», «Сон десь зник, згубився у дорозі»), кінь («Загубив твій ... підкову На околиці весни»).

У поезіях Х. Керита використовує прийом міфологічного обґрунтування: свідком народження, співучасником походження світу, очевидцем, об'єктом українського до-вкільля виступає лірична героїня (почуває себе тугокрилим *птахом* («Час забув про моє існування»); «З одним крилом я *птах-підранок*» («За мить одну розсипався наш дім...»); «По вінця сповнена моя *душа* / Передчуттям великого й святого!» [2, 5]; з теплом і любов'ю згадує животворну силу, вічність легенди, казки, пісні, створених народним генієм (іде в легенду, що створили люди). У поезії «Народний мотив» Х. Керита майстерно осмислила тему народного мистецтва – ткацтво – і поєднала його з природою, використавши білу (добра сторона життя) та чорну (невезуча, погана сторона життя) нитку. Сам виріб сорочки, виготовлений ліричною героїнею, призначений для вітру: «Хмару в кужіль пов'язала / Та й на призьбі сіла, / Білу ниточку звивала – / Чорної не вміла. / Білу ниточку звивала / У тугі клубочки» [3, 31].

Висновки. Поезія у збірці «Березневі заручини» фіксує процес енергетичного взаємоперетікання реального й символічного крізь амбівалентну сутність архетипних образів, міфологем на різних рівнях абстрагування – від позірної описовості, котра ховає за видимою простотою глибоку часопросторову характеристику буттєвих картин, до найвищого ступеня. Енергія поетичного переживання поетки закоріненена в рідному міфопоетичному світі, набуває особливої сили, спонукаючи людину до благородного вияву власної внутрішньої сутності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барчан В. Передмова / В. Барчан // Українська поезія Закарпаття ХХ ст. : наук. зб. ; [упор. В. Барчан]. – Ужгород, 2004. – С. 8.
2. Басараб В. Народжуватися для щастя / В. Басараб // Х. Керита. Березневі заручини : Поезії. – Ужгород, 1981. – С. 3–6.
3. Керита Х. Березневі заручини : Поезії / Х. Керита. – Ужгород, 1981. – 49 с.
4. Керита Х. Шаслива я, Карпати, бо ви є... / Х. Керита. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://virchi.narod.ru/poeziya/ridkraj/kerita.htm>
5. Продан М. Ф. Виховання активної життєвої позиції на уроках літератури рідного краю (за творчістю Христини Керити) : метод. посібник / М. Ф. Продан. – Ужгород, 2010. – С. 6.
6. Ференц Н. С. Красною натхненна / Н. С. Ференц // Молодь Закарпаття. – 1981. – 11 квіт. – С. 3.
7. Ференц Н. С. «Шаслива я, Карпати, бо ви є» / Н. С. Ференц // Поезія і поети Закарпаття: літературно-критичні статті. – Ужгород : Мистецька лінія, 2003. – С. 160–175.

REFERENCES

1. Barchan V. Peredmova / V. Barchan // Ukrains'ka poesiya Zakarpattja XX st.: nauk. zb. ; [upor. V. Barchan]. – Uzhhorod, 2004. – S. 8.
2. Basarab V. Narodzhuvatsya dlja shchastia / V. Basarab // H. Keryta. Bereznevi zaruchyny. – Uzhhorod, 1981. – S. 3–6.
3. Keryta H. Bereznevi zaruchyny : poesiji / H. Keryta. – Uzhhorod, 1981. – 49 s.
4. Keryta H. Shchaslyva ja, Carpaty, bo vy je... / H. Keryta. [Electronnij resurs]. – Rezhim dostupu : <http://virchi.narod.ru/poeziya/ridkraj/kerita.htm>
5. Prodan M. F. Vyhovannja actyvnoji zhyttjevoji pozytsiji na urokah literatury ridnoho kraju (za tvorchist'ju Krystyny Keryty) : metod. posibnyk / M. F. Prodan. – Uzhhorod, 2010. – S. 6.
6. Ferents N. S. Krasoju nathnenna / N. S. Ferents // Molod' Zakarpattja. – 1981. – 11 kvit. – S. 3.
7. Ferents N. S. «Shchaslyva ja, Carpaty, bo vy je» / N. S. Ferents // Poesija i poety Zakarpattja: literaturno-erytychni ststti. – Uzhhorod : Mystets'ka linija, 2003. – S. 160–175.

Статтю подано до редакції 16.09.2015 р.